

γένος καὶ εἶδος. Διὸ μὴ ζητητέον τὴν ἠθικὴν τελειότητα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς ματαιότητος, ἅτε ἀπολύτως ἀνέφικτον οὖσαν.

Ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ ιδιότητες τῆς
δευτέρας δυνάδος.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

§ 8.

οἱ πολλοί.

Οἱ πολλοὶ ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς τῆς πρώτης δυνάδος· διὸ ὅσας ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς τελειότητας εἶδομεν παρ' ἐκείνοις, τόσας ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς ἐλλείψεις ὀψόμεθα παρ' αὐτοῖς. Οὐκοῦν ὁ ἠθικὸς χαρακτηρισμὸς αὐτῶν ἐστὶν ὅλως ἀντίθετος τῷ ἐκείνων· αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν κακίαι εἰσὶν οὕτως εἰπεῖν ἀρνητικαί, ἐν ᾧ αἱ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς παρούσης δυνάδος ἦτοι τῶν φαύλων, ὡς παρακατιόντες ὀψόμεθα, θετικαί, ἦτοι γενικῶς εἰπεῖν οἱ μὲν πολλοὶ οὐ πράττουσι μὲν τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀλλ' οὐ πράττουσιν οὐδὲ τὸ κακὸν καὶ πονηρὸν, οἱ δὲ φαῦλοι οὐ μόνον τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν οὐ πράττουσιν ἀλλὰ πράττουσι καὶ τὸ φαῦλον καὶ μοχθηρὸν.

Οἱ πολλοὶ οὖν χαρακτηρίζονται ὡς ἀπρονόητοι· ἐν δὲ τῷ πράσσειν οὐ μόνον ἀπροβούλευτοί εἰσιν ἀλλ' οὐδὲ ὀρῶντες εἰσορῶσι τὰ ἐμφανῆ· εἴποιεν ἂν τις, ὅτι πᾶν ὅ,τι οἱ πολλοὶ πράττουσι, πράττουσι μηχανικῶς καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς συνειδήσεως. Τούτων οὕτως ἐχόντων, αἱ πράξεις τῶν πολλῶν οὐχ ὑπάγονται αὐστηρῶς, οὐδὲ διευθύνονται ὑπὸ λογικῶν κανόνων.

Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀδυνατοῦσι νοῆσαι τι, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀκούοντες οὐδὲν βάλλουσιν ἐν θυμῷ εἰσὶν ἀλη-

ὅπως ἀχρεῖοι καὶ κυριολεκτικῶς ἐτώσια ἄχθη ἀρούρης ¹. διὸ ὡς μωροὶ μωρὰ ἀείποτε φθέγγονται δίκην ψιττακῶν οἰόμενοι, ὅτι οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἴσασιν, αὐτοὶ δὲ ἐπίστανται πάντα. Καὶ ἐν ᾧ οὐ μόνον δοξάζουσι τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτοῦσιν, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι φρονῶσι ταῦτο περὶ αὐτῶν ὑποπίπτουσιν αἰεὶ ἀσυγγνώστοις ἠθικοῖς καὶ διανοητικοῖς πλημμελήμασιν ².

Ἐὰν δὲ ποτε ὀρώμεν τοὺς πολλοὺς κεκτημένους πολλὰ τὰ ἐπιγεια ἀγαθὰ, μὴ ἐκπληττώμεθα, μεμνησκόμενοι, ὅτι ταῦτά ἐστι τῆς τύχης, ἢ ἐν τῇ τυφλότητι αὐτῆς εὐνοῦσα κατ' ἐξοχὴν τοῖς ἀνδραπόδοις καθιστᾶ χρυσᾶ ἀποζημιούσα οἶονεὶ αὐτά· ἐν δὲ τῇ αὐθαιρέτῳ αὐτῆς δικαιοσύνη οὐχὶ σπανιάκις ἡγεμόνας λαῶν. Ἄλλ' οὗτοι ὡς τοιοῦτοι μεθ' ὅλης τῆς εὐνοίας τῆς τυφλῆς καὶ αὐθαιρέτου ταύτης θεᾶς εἰσι πόρρω τῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος. Ἀδύνατον γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν χωρὶς ἀρετῆς ὑπάρχειν ³. Οἱ τοιοῦτοι οὐχ οἰοί τ' εἰσιν ἀναλαβεῖν τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν· ἀνθρώποι γὰρ ἀδυνατοῦντες διευθῦνα· προσηκόντως τοὺς ἰδίους αὐτῶν οἴκους ἐστὶν αὐτόδηλον, ὅτι ἐν τῇ πολυπλόκῃ διοικητικῇ μηχανῇ πλανηθήσονται καθ' ὃν τρόπον ξένος τις ἐν τινι μεγάλῃ πόλει μεγάλας καὶ ἀπεράντους ὁδοὺς ἐχούσῃ. Ἄλλ' οὐδὲ αἰσθάνονται τὸ παράπαν ἰσχυρὰν πρὸς τοῦτο ἔφεσιν· ἀληθῶς οὐ στεροῦνται μὲν παντελοῦς φιλοτιμίας «οὐδεὶς γὰρ ἂν ἄλλως ἄρχειν αἰτήσαιο μὴ φιλότιμος ὢν ⁴, ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐκμηδενίζεται πρὸ τοῦ αἰσθήματος τοῦ κέρδους. Ὡστε πᾶν ἄλλο αἶσθημα μὴ συνδεόμενον μετὰ τοῦ κέρδους ἐστὶ δευτερεῦον καὶ δὴ οὐ πολλοῦ λόγου ἄξιον. Οὐκοῦν φεύγουσι τὸ ἄρχειν οὐχί, ὅτι ἴσασιν, ὅτι οὐ δυνατόν παντὶ ἄρχειν ⁵, οὐδ' ὅτι οἶονται, ὅτι οὐδὲν ἐστίν, οὐ οὗτοι ἄξιοί εἰσι ⁶, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λήμματα δοκεῖ αὐτοῖς ἀνάξια λόγου «ἡδίων» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης «τὸ ἐργάζεσθαι τοῦ πολιτεύε-

1) Ἠθικ. νικ. Α. 2. 1095. 6 10 - 15. — 2) Ἠθ. νικ. Γ. 15. 1119. 6 8 - 10. Δ. 7. 1123. 6 2 - 4. — 3) Πολ. Η. 9. 1328. 6 35 - 36. — 4) Πολ. Β. 9. 1271. α 15 - 16. — 5) Ἠθικ. μεγαλ. Β. 3. 1199. 6 23. — 6) Ρητ. Β. 9. 1387. 6 12 - 14.

σθαι καὶ ἄρχειν· ὅπου ἂν μὴ ἦ λήμματα μεγάλα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους ἢ τῆς τιμῆς¹. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντας, οὐδ' ἂν ἀγανακτοῖεν οἱ τοιοῦτοι εἰργόμενοι τοῦ ἄρχειν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, εἴαν τις ἐᾷ ἐν τοῖς ἰδίοις σχολάζειν². Οἱ πολλοὶ ἄρα αἰροῦνται μᾶλλον ἄρχεσθαι ἢ ἄρχειν. Διὸ ὁ πειρώμενος καταστῆσαι τοὺς τοιούτους γνωρίμους καὶ δὴ ἐπιφανεῖς καὶ ἐνδόξους ἀνατιθεῖς αὐτοῖς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἢ καὶ ἀναβιβάζων αὐτούς ἐπὶ ἡγεμονικῶν θρόνων πράττει ταῦτό πρὸς τὸν ἀνατιθέντα μεγάλα καὶ δυσβάστακτα φορτία νάνω ἢ ἀσθενεῖ. Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι οἱ πολλοὶ μεμύκασιν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ βεβύκασιν τὰ ὦτα εἰς πᾶσαν ἀφηρημένην καὶ θεωρητικὴν ἐργασίαν, ὡς μὴ ὑπισχνουμένην αὐτοῖς ἄμεσον τό τε κέρδος καὶ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονάς· διότι ἡ ἡδονὴ ἢ ἐκ τῶν τοιούτων θεωριῶν προερχομένη ἐστὶν ὅλως ἀλλότριον αὐτοῖς καὶ ξένον, ἅτε χαριζομένοις ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς³. διὸ καὶ ἀποφαίνεται ὁ μέγας ψυχολόγος πάνυ ὀρθῶς περὶ αὐτῶν «οἱ μὲν οὖν πολλοὶ», φησί, «παντελῶς ἀνδραποδῶδεις φαίνονται βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι⁴». Διὰ ταῦτα δ' ἦν ποτε τοῖς πολλοῖς παραγένηται ἀτύχημά τι καὶ μάλιστα ἀκαίρως οὐχ οἰοί τ' εἰσὶ συναρμόσαι ἑαυτοὺς καὶ ἀντιστῆναι γενναίως κατὰ τῶν ἐπερχομένων κυμάτων τοῦ βιωτικοῦ πόντου, ἀλλὰ ἀποθαρρυνθέντες, κλαίουσι δίκην μωρῶν παιδίων παραδιδόντες ἑαυτοὺς ψυχῇ τε καὶ διανοίᾳ τῇ ἀθυμίᾳ, ἢ ἐπιτείνει τὴν παρομαρτοῦσαν αὐτῇ ἀθλιότητα. Ἄλλ' οὐδέ τὰ εὐτυχήματα, ἃ ἡ τύχη οὐ σπανίως ἐπιδαψιλεύει αὐτοῖς, δύνανται οἱ πολλοὶ φέρειν· «ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ ῥάδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα⁵». διὰ ταῦτα πάντα τὰ ἐπιγεια ἀγαθὰ ἤκιστα δύναται ἐμποιῆσαι αὐτοῖς χαρὰν, θυμηδείαν καὶ εἴτε ἕτερον τοιοῦτον· ἀπαισιοδοξία γὰρ τις καταβασανίζει καὶ κατατρύχει αὐτοὺς αἰεὶ· διὸ καὶ αἰείποτε ταράττονται, αἰείποτε δια-

1) Πολ. Ζ. 4. 1318. 6 14 - 16. — 2) Πολ. Ε. 8. 1308. 6 34 - 36.
3) Ἠθ. νικ. Ι. 8. 1168. 6 19 - 21. — 4) Ἠθικ. νικ. Α. 3. 1095. 6 19 - 22. — 5) Ἠθικ. νικ. Δ. 8. 1124. α 30 - 31.

τελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος ἀορίστου τινὸς φόβου, καὶ μὴ κακῶς πράττωσιν ¹.

Οὐδεν ἄρα δύνανται οἱ πολλοὶ φέρειν οὔτε εὐτυχίαν, οὔτε ἀτυχίαν, οὔτε χαρὰν οὔτε λύπην, οὐδ' ἄλλο τι ψυχικὸν πάθος καὶ μάλιστα, ὡς ἐρρήθη, ἀκαίρως παραγενόμενον· εἰκότως δέ· ψυχὴ γὰρ διατελοῦσα κάκιστα ἀδυνατεῖ φυσικῶς ἀναδειξαι ἑαυτὴν ἀνωτέραν καὶ κατάρξαι τῶν ἠθικῶν παθῶν τῶν ἐν τῷ βάθει αὐτῆς δίκην σφοδρῶν ἀνέμων ἀνακυκωμένων.

Εἰ καὶ μέντοι γε τοιοῦτοι οἱ πολλοὶ ², διδόασιν ἐσθ' ὅτε, ἐνίοι τοῦλάχιστον αὐτῶν, καὶ αὐτὸν τὸν χιτῶνα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ παρὰ τοῦ δήμου κροτηθῆναι ³. Οὐαὶ δὲ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, οἱ καταδικασμένοι εἰσὶν ὑπὸ δυσμενοῦς μοίρας ἔχειν ὡς ἀνωτάτους ἄρχοντας ἢ ἡγεμόνας Σαρδαναπάλους, Κλέωνας καὶ τοὺς τοιούτους· τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ὄλως ἀσύνηθες, ὡς δύναται τις ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἐπισκέψασθαι.

Οἱ πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀδύνατοι τὴν κρίσιν ὄντες οὐδέποτε ποιοῦνται ἐμπρέπουσαν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων· διὸ τὸ διάστροφον παρ' αὐτοῖς ἔστι σύνηθες· τούτου δ' ἔνεκεν τοὺς πλουσίους καὶ ἰσχυροὺς καίτοι πολλάκις φαῦλους καὶ πονηροὺς τιμῶσι καὶ γεραίρουσι, τῶν δὲ σπουδαίων, ὧν οὐκ ἔστιν ἔπαινος, ἀλλὰ μεῖζόν τι καὶ βέλτιον, ἐπὶ ἀχρηματίαν καταγνῶσι, καταφρονοῦσιν. Ἀλλὰ βεβαίως οὐκ εἰσιν ἤσσον γελοιωδέστεροι οἱ φαῦλοι ἐκεῖνοι πλούσιοι καὶ ἰσχυροί, οἱ δέχονται ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων τῶν κυριολεκτικῶς ἀκρίτων, τῶν μὴ εἰδότες τὸ παράπαν οὐδὲ προσεχόντων τὸν νοῦν, ὡς λογικῶν ὄντων, πῶς δεῖ ζῆν, τιμῆν, ἔπαινον, θαυμασμὸν καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, καὶ ἐνασμενίζουσι σπουδαίως τοῖς τοιούτοις ὡς ἐχομένοις κρίσεως καὶ σπουδαιότητός τινος. Βαβαὶ τῆς κουφονοίας ἀμφοτέρων!

Ἀληθῶς δ' ἀκατανόητόν ἐστιν, ὅπερ λυπηρῶς τοῖς πολλοῖς συμβαίνει· πᾶν ἄλλο γὰρ σπουδάζουσι γενέσθαι ἢ καλοὶ καγαθοί. Διὰ

1) Ἠθικ. νικ. Γ. 10. 1115. β 30. 1116. α 5.—2) Ἠθικ. νικ. Α. 3. 1095. β 19 - 22. — Πρβλ. Ἠθικ. νικ. Ι. 8. 1168. β 16—21.

τοῦτο ἄρχει αὐτῶν ἀσύγγνωστος καὶ κατακριτέα ὀλιγωρία. Εἰ γὰρ ἐν ταῖς συναναστροφαῖς εἰσιν ὄλως ἀνυπόφοροι, εἰ ἐν θεάτρῳ κάθηνται: ξύλα ἐπὶ ξύλων, εἴποτε κακῇ μοίρᾳ διὰ τῆς εὐαλώτου ψήφου τοῦ λαοῦ, πολλὰ γὰρ ὁ πλοῦτος, εἰ μὴ πάντα, δύναται, παρακαθήσαντες ἐν βουλευτηρίῳ ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν εὐαπατήτων αὐτῶν ἐκλογέων, κάθηνται ὡς ἰχθῦς ἄφωνοι καὶ ψυχρὰ ἀγάλματα, παιζόμενα δίκην παιγνίων ὑπὸ τῶν ἡγετῶν, οὐ φροντὶς αὐτοῖς. Οἷα ἀναλγησία! Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν σιωπῶσιν εἰσὶ πῶς ἀνεκτοί, ἐπειδὴν μὲν τοὶ ἀνοίξωσιν τὸ ἀμαθὲς αὐτῶν καὶ μωρὸν στόμα, τότε δὴ καταδεικνῶσιν ἑαυτούς, οἰοί εἰσιν. Οἱ πολλοὶ ῥέπουσι πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ δουλεύουσιν αὐταῖς κνηνωδῶς¹, αἶ ὡς ἄγρια καὶ ἀνηλεεῖς δέσποινα οὐδέποτε ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς πνευματικὴν τινα ἀνακούφισιν· διὸ καὶ διατελοῦσι δίκην ὑποζυγίων ἀείποτε κεκυφότες καὶ κάτω νεύοντες. Ταῖς ἡδοναῖς γὰρ παρομαρτοῦσι κατ' ἀνάγκην λύπαι καὶ ἠθικαὶ ὀδύνας· διὸ οἱ πολλοὶ διατελοῦσιν ἐν λύπαις καὶ πόνοις καὶ ἠθικαῖς ὀδύναις. Τὰ τοιαῦτα δ' ἔνοχα πάθη οὐ μόνον τὸ σῶμα ὡς ἄγρια θηρία κατασπαράττοντα διαφθείρει, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν λυμαίνεται καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀποκτηνοῦντα αὐτὴν, ὡς ἀφαιροῦντα τὸ κάλλιστον αὐτῆς, τὸν λόγον, ὑποβιβάζει αὐτούς εἰς τὴν τάξιν τῶν κτηνῶν. Οὕτω δ' ἀποκτηνωθέντες ἀδυνατοῦσιν ἀνακύψαι, μελετῆσαι καὶ κατανοῆσαι τὴν μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς σχέσιν. Συγχέοντες δ' οὕτως ἄλληλα καταδικάζουσιν ἀσυνειδήτως ὑπηρετεῖν τὴν ψυχὴν τῷ σώματι, δίκην θεραπαινίδος, δέσποιναν καὶ κυρίαν αὐτοῦ οὔσαν. Οἷα πώρωσις!

Ἐάν ποτε συμβῇ τοῖς καλοῖς καγαθοῖς ὑποπεσεῖν ἠθικῶ τινι παραπτώματι, συναισθανόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἀμαρτίαν καὶ τὴν παρομαρτοῦσαν αὐτῇ καταισχύνην κρύπτουσιν ἑαυτοὺς ὅσον οἶόν τε πολυχρονιώτερον· ἀναγκαζόμενοι δ' ἐμφανισθῆναι ἐνώπιον τῆς κοινωνίας, τοῦ ἀδεκάστου τούτου κριτοῦ, κύπτοντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὁμολογοῦντες οἶονεὶ σιωπηλῶς τὸ «ἠμάρτομεν», ἐξαιτοῦν.

1) Ἠθικ. νικ. Κ. 1. 1172. α 31 - 32. Πολ. Α. 5. 1254. α 39 - 62.

ται ἐγκάρδιον τὴν συγγνώμην καὶ τὴν τῶν ἀνθρωπίνων αὐτῶν πλημμελημάτων ἄφεσιν, οὐχ οὕτως οἱ πολλοὶ οὐχ οὕτως ἀλλ' ἢ ζῶσιν ὡς ἄλλα κτήνη ¹, οὐδέποτε μέλει αὐτοῖς, εἰ ὁ τοιοῦτος αὐτῶν βίος ἐστὶν ὄνειδος καὶ περιγελῶς τῆς ὑγιοῦς μερίδος τῆς κοινωνίας. Πῶς γὰρ ἂν ἄλλως ἔζων ἄνευ αὐστηρᾶς ἀνατροφῆς καὶ ἐπιμεμελημένης παιδείσεως, τῶν σωτηρίων τούτων φάρων τῶν πάνυ εὐστόχως, ὅσον ἀνθρωπίνως ἐστὶν ἐφικτόν, τὸν ἄνθρωπον διευθυνόντων πρὸς τὸν ἀσφαλῆ καὶ ἀκύμαντον λιμένα τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης, τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἀναμφιβόλως ἡ ἔλλειψις τῆς αὐστηρᾶς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐπιμεμελημένης ἠθικῆς διαπαιδαγωγῆσεώς ἐστι παραίτιος καὶ τοῦ ἀτάκτως ζῆν τῶν πολλῶν ². Οὕτω δ' οἱ πολλοὶ ζῶντες μακρὰν τῆς σωφροσύνης ἤτοι ἐν παντίαις ἠδοναῖς ἀποβαίνουσιν ὡς ἐκνευρισμένοι ἄνθρωποι καὶ ὡς τοιοῦτοι μὴ δυνάμενοι μετὰ τοῦ προσήκοντος θάρρους ἀντεπεξελεθεῖν κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν χρῶνται οὐ σπανίως μέσοις καθ' ὅλα τῇ ἀνάτροφῇ αὐτῶν καὶ παιδεύσει συνᾶδουσιν· οὕτοις γὰρ ὡς δειλοῖς παρομαρτεῖ κατ' ἀνάγκην τὸ δολερὸν ³. ὅπου γὰρ ἀδυναμία, ὅπου κουφόνοια, ὅπου θρασύτης, ἐκεῖ ἐξάπαντος δειλία σὺν δόλῳ. Οἱ πολλοὶ καίτοι ἄξεστοι, ἅτε ἐστερημένοι μορφώσεως, οὐ στεροῦνται μὲν τοι ἰκανότητός τινος πρὸς τὸ κολακεύειν. Δύνανται δὲ πολλάκις μετασχηματισθῆναι οὕτω τεχνιέντως, ὥστε ἀπατῆσαι καὶ τὸν ἀγχινοῦστατον. Τὴν ἐπιτηδειότητα δὲ ταύτην πρὸς τὸ κολακεύειν ἐμποιεῖ αὐτοῖς τὸ ἴδιον ἑαυτῶν τέλος ⁴, ἐμπουσι δὲ πρὸς τοῦτο θητικώτατα καὶ χαμερπέστατα ⁵. Εὐεργετηθέντες δ' ἅπαξ ἢ πολλάκις οὐδαμῶς μνημονεύουσι πλέον τούτου ⁶, ἀλυσιτελές γὰρ τό τ' εὐγνωμόνως ἀνταποδιδόναι, ἀνθ' ὧν εὐεργετήθησαν καὶ αὐτὸ τὸ εὐεργετεῖν διὸ καὶ ἀποφεύγουσι τελέως τοῦτο ⁷. Καὶ αὕτη ἡ δοκοῦσα τῶν πολλῶν ἐν τῷ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι φιλοτιμία ἔχει

1) Πρὸβλ. Ρητ. Α. 12. 1372. — 2) Παλ. Ζ. 4. 1319. 6 31 - 32. — 3) Πρὸβλ. Fragm. 624. 1583. α 29. — 4) Ἠθικ. νικ. Θ. 10. 1159. α 12 - 21. — 5) Ἠθικ. Δ. 9. 1125. α 1 - 2. — 6) Ἠθικ. νικ. Ι. 7. 1167. 6 27 - 28. — 7) Ἠθικ. νικ. Θ. 16. 1163. 6 26 - 27.

ὡς κύριον καὶ ἄμεσον ἔλατῆριον πάλιν τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ οὐκ αὐτὸ τοῦτο· διὸ ἐπάγεται ὁ Ἀριστοτέλης, αὐτὸ δὲ αὐτὸ εἰκασιν αἰρεῖσθαι τὴν τιμὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, ἅν του δέονται ¹⁾.

Τὸ κερδαίνειν ἄρα καὶ τὸ ἡδυπαθεῖν κανονίζει καὶ ρυθμίζει τὰς πράξεις καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν πολλῶν· διὰ ταῦτα ὁ νοῦς αὐτῶν καὶ ἡ καρδία προσήλονται πρὸς μόνον ταῦτα.

Ἄλλ' ἐπειδὴν γοῦν κεκτημένοι ὡς τὰ περιβόητα πλούτη τοῦ πλουσιωτάτου τῆς ἀρχαιότητος Κροίσου, παύονται χρηματιζόμενοι· ἢ ἐπειδὴν ἀφίκονται εἰς σαρδαναπάλειον ἡδυπάθειαν, ἀρκοῦνται ἐν τούτῳ· πολλοὶ γὰρ καὶ δεῖ· οἱ πολλοὶ γὰρ ἐν ἀμφοῖν τούτοις αἰσθάνονται, ἐκκρουσθέντος τοῦ λογισμοῦ, ἅπληστον τὴν τοῦ ἡδέος ὄρεξιν καὶ τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργειαν, καὶ μεγάλα καὶ σφοδραῖ ὧσιν ²⁾, παρ' αὐτοῖς τότε κερδαίνειν καὶ ἡδυπαθεῖν ὄρον οὐκ οἶδεν· ἀπειρος ἢ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ πολλοὶ ζῶσιν ³⁾.

Ἄλλὰ φεῦ! τίς τῶν πολλῶν λαμβάνει ὑπ' ὄψει οἶον τὸ «τῶν πολλῶν» ἢ μᾶλλον τὸ «τῶν ἀπείρων ἐπιθυμεῖν»; Τίς ποτε αὐτῶν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτηῖσθαι ⁴⁾; Εἴη δ' ἂν πλούσιος μὲν ὁ οἰόμενος ἔχειν τὰ ἀρκοῦντα πρὸς τροφήν καὶ σκεπάσματα, πένης δ' αὖ πενέστατος μάλιστα, οὔτινος ἢ φιλοχρηματία τοῦ κτήσασθαι ἀρκοῦντα ὄρον οὐκ οἶδεν. Ἡ τοιαύτη δὲ κτήσις πλὴν τῶν κόπων καὶ μόχθων, ἀπερ προσαπαιτεῖ, προσάπτει, ὡς εἰκός, ἔχουσα τὴν ἐξ ἧς προέρχεται πηγὴν συνήθως ἀμφίβολον, τοῖς περὶ ταύτην σπουδάζουσι καὶ ἐνασχολουμένοις ἀντὶ τιμῆς καὶ δόξης, ὄνειδος καὶ περιφρονησιν. Ὡστε καὶ αὐτοὶ αὐτῶν οἱ ἰδρωτὲς εὐνοοῦμενοι ὑπὸ τῆς τύχης καθιστῶσιν αὐτοὺς γελοίους, μισητοὺς, περιφρονητέους καὶ εἴτι ἕτερον τοιοῦτον, ἀλλ' ὅμως οὐδαμῶς οὐδαμοῦ οὐδέποτε καὶ

1) Ἡθικ. νικ. Θ. 9. 1159. α 12 - 21. — 2) Ἡθικ. νικ. Γ. 15. 1119. 6. 8 - 10. — 3) Πολ. Β. 7. 1267. 6 3 - 5. — 4) Ρητ. Α. 5. 1361. α 12 - 25.

ζηλωτούς. Τίς γὰρ ἂν ἐζήλου τῶν τοιούτων, ὧν ἡ συνείδησις καὶ ἡ κρίσις τετύφλωνται; ὁ βίος αὐτῶν ἔοικε πρὸς νύκτα ἀφεγγῆ καὶ ἀσέληνον. Διὸ καὶ οὐδέποτε ἐγείρεται οὐδ' ἡ ἐλαχίστη περιέργεια ἐκ τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τεραστίως ἐκτυλισσομένων ἀκαταλύπτων μυστηρίων, περὶ ἃ ἐνήσυχολοῦντο διὰ βίου Δημόκριτοι καὶ Ἀριστοτέλεις, καὶ ἀντὶ μιᾶς μόνης γεωμετρικῆς λύσεως ἔχαιρον οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν πολλῶ πλεον ἢ ὁ μέγας βασιλεὺς προστιθεὶς ἔτι μεγάλην τινὰ ἐπαρχίαν τῇ ἀπεράντῳ αὐτοῦ βασιλείᾳ. Οὐδέ ῥανὶς περιεργείας ἐγείρεται ἐν τῇ ὄντως μικρᾷ αὐτῶν ψυχῇ, ἵνα ἐρωτήσωσιν ἐν ἑαυτοῖς « πόθεν ἔρχονται; ποῖ πορεύονται; τίς ὁ προορισμὸς τοῦ φαινομένου τοῦδε κόσμου ἐν γένει καὶ ἑαυτῶν ἰδίᾳ »; ἐν ἧ τὸ ἐγὼ ὑπερφυῶς διχασθὲν, φιλοσοφεῖ τὸ μὲν ἐντὸς τῆς ἀπακαλύψεως, τὸ δὲ ἐκτὸς αὐτῆς, ἀγωνίζεται ἀμφοτέρω ἀναπτύσσοντα ὑπὲρ ἄνθρωπον τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦ καὶ τοῦ καθαροῦ λόγου δύναμιν καὶ βαίνοντα ἀκατασχέτως πρὸς ἀνακάλυψιν πάντων τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἐσχάτων λόγων τῶν ἐν τῷ παγκοσμίῳ τούτῳ θεάτρῳ ἐκπληκτικῶς διαδραματιζομένων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀπισθεν τῆς μεγαλοπρεποῦς τῆςδε σκηνῆς ἱσταμένου, καὶ νόμοις οἷς μόνος οἶδε, τὰ σύμπαντα ἀρρήτως διευθύνοντος μεγάλου Κυβερνήτου! οἱ πολλοὶ μένουσιν ἀπέναντι πάντων τούτων ὄλως ἀδιάφοροι, ζῶντες νῆ Δία δίκην θρεμμάτων. Οὐαὶ τῇ ἀνθρωπότητι, εἰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων συνίστατο ἐκ μόνων τοιούτων ὄντων! ὁ βίος, ὃν ὁ μέγας Rousseau ἐν τινι αὐτοῦ συγγράματι συνίστη, ἦν ἂν ἐν τοῖς ῥᾶστος.

Τοῦτο δ' ἐστὶ τοῖς πολλοῖς φοβερόν ἦτοι ὅτι αὐτοὶ οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτῶν οὐ δύνανται εἰς συναίσθησιν καὶ ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸς τοῦτο προτρέποντας λοιδοροῦσι καὶ καταφρονοῦσιν «οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν, αὐτοὶ δ' ὅτι ἂν τύχῃσι πράττωσι»¹.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς ἠθικοῖς νικομαχίαις Κ. 10. 1179. β 10-18 περιγράφει τοὺς πολλοὺς συντόμως μὲν καὶ σαφῶς ἀλλὰ με-

1) Ἠθικ. νικ. Δ. 8. 1124. β 1-2.

λαντάτοις χρώμασι. «Τοὺς πολλούς, λέγει, (φαίνονται οἱ λόγοι) ἀδυνατεῖν πρὸς καλοῦ^αγαθίαν προτρέψασθαι· οὐ γὰρ πεφύκασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν ἀλλὰ φόβῳ, οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχροὺν ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὐταὶ ἔσονται, φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσιν, ἄγευστοι ὄντες. Τοὺς δὲ τοιούτους τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; οὐ γὰρ οἶόν τ' ἢ οὐ ῥάδιον τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἥθεσι κατειλημμένα λόγῳ μεταστῆσαι. » Καὶ κατωτέρῳ (β 26—29) «οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου ἀποτρέποντος, οὐδ' ἂν συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν· τὸν οὕτως ἔχοντα πῶς οἶόν τε μεταπειῖσαι; ὅλως τ' οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπεῖκειν τὸ πάθος ἀλλὰ βίᾳ».

Κατὰ τὴν ἀριστοτέλειον οὖν ταύτην γνώμην ἢ ἠθικὴ αὕτη νόσος τῶν πολλῶν ἐστὶ μὲν τῇ ἀληθείᾳ δυσίατος ἀλλ' οὐδαμῶς ὅμως ἀνίατος. Διὸ ἠθικός τις ἰατρός κεκτημένος ἅπαντα τὰ προσόντα, ἃ ἀπαιτοῦσιν αἱ τριαῦται βαρεῖαι ἠθικαὶ νόσοι, δύναται πάντως εἰμὴ πάντα, τινὰς τοῦλάχιστον τῶν πολλῶν σῶσαι τοῦ ἐπαπειλοῦντος ἠθικοῦ θανάτου. Πόσους γὰρ οἱ νόμοι, πόσους αἱ κατ' ἰδίαν συνεταὶ παραινέσεις, πόσους αἱ παιδαγωγικαὶ αἱ ὑπὸ τῶν νόμων τῆς πατρίδος ἐπιβαλλόμεναι αὐτοῖς τιμωρίαι; πόσους αἱ μετὰ τῶν ἀγαθῶν ὁμιλίαι καὶ ἀναστροφαί, πόσους οἱ ἠθικολόγοι, πόσους λέγω καὶ πόσους μεταρρυθμίσαντες καὶ πρὸς ἀρετὴν μεταστήσαντες διεμόρφωσαν εἰς ἀγαθοὺς; ἀναντιρρήτως, πολλοὺς, πλείστους. Τούτου ἔνεκα προστίθησιν ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τὸ «οὐ γὰρ οἶόν τε» τὸ «ἢ οὐ ῥάδιον τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἥθεσι κατειλημμένα λόγῳ μεταστῆσαι¹. »

1) Ἠθικ. νικ. Κ. 10. 1179. β 16 - 17.

